

ban meglepően kevés hivatkozást tesz azonban olasz Dante-kutatók publikációira, az olasz nyelvű kortárs Dante-szakirodalmat meghatározó szerzők többségét meg sem említi. A *Vita Nuova*-ban Dante gyászával kapcsolatban nem csupán a bibliográfiából, hanem a gondolatmenetből is hiányolom S. Carrai *Dante elegiaco. Una chiave di lettura per la Vita nova* (Firenze: Olschki, 2006) című rövid monográfiájának ismeretét, amely az elégia műfaji jellegzetességein keresztül értelmezi az *Új életet*. M. Picone, M. Santagata és G. F. Contini vonatkozó tanulmányai, megállapításai szintén gazdagíthatják volna Fenu Barbera könyvét. Ám ez a hiány – akár tudatos döntés következménye, akár nem – pozitív üzenetet is közvetít az Olaszországon kívüli Dante-kutatók felé: azt, hogy lehetséges releváns és értékes Dante-monográfiát írni anélkül is, hogy a könyvtárnyi és évente jóformán követhetetlen mértékben bővülő dantisztikai írásokon – mint mesebeli kislány a kásahegyen – keresztülragánánk magunkat.

DRASKÓCZY ESZTER

Raffaele RUGGIERO, Baldassarre Castiglione diplomatico. La missione del cortegiano. (Firenze: Leo S. Olschki Editore, 2017), 151.

A *Cortegiano* (magyarul: *Az udvari ember*, gróf Zichy Rafaelné fordításában: Franklin, 1940; Vigh Éva gondozásában és fordításában: Mundos, 2008.) emblematikus szerzőjének, Castiglionénak nemcsak elhíresült, a humanista kultúra egyfajta szintéziseként is értelmezhető főművében, hanem – túlnyomórészt két és fél évtizedes diplomáciai karrierjéhez kötődő – levelezésében is a 16. század első negyedének fontos történeti folyamatai ragadhatóak meg. Az Aix-Marseille-i Egyetem Romanisztikai Központjában reneszánsz irodalmat és kultúrát oktató Raffaele Ruggiero egyik fő kutatási területe éppen a *Cinquecento* irodalom- és politikatörténete, a közép-pontban Machiavellivel és Castiglionéval, ki utóbbinak mintha egész életműve az együttműködés kultúrájára utalna. Sógorával, Cesare Gonzagával írja együtt első fontosabb művét, a *Tirsi* című pásztorjátékot, és kedvelt humanista kortársának (aki a *Cortegiano* egyik fontos szerep-

lője is), az *il Bibbiena*-ként is nevezett Bernardo Dovizinek híres darabjához, a *Calandriához* is ő ír verses bevezetőt.

Ahogy az a jelen diplomáciai monográfia szerzője kiemeli, az 1513-ban írni kezdett *Cortegiano* a reneszánsz humanista kultúra egyik, akkor kiemelkedő centrumában – a Castiglione által legendává emelt Guidubaldo da Montefeltro herceg urbinói udvarában – „egy immár vissza nem térő múlt” igézetében játszódik 1506-ban. Ez a nosztalgikus jelleg mind határozottabb körvonalakat ölt az évek során a szövegen szinte folyamatosan végzett javítások, kiegészítések során, egészen a mű végső formában – a Manuzio-féle velencei nyomdánál 1528-ban – történt megjelenéséig.

A főmű legtekintélyesebb szereplői, a firenzei köztársaság száműzöttjeiként épp Urbinóban időző Giuliano de' Medici, az említett Dovizi, vagy épp a jeles humanista, Pietro Bembo a Castiglione-féle levelezésben is megjelennek, ha csak mellékalakokként is. A fő szerepet ugyanis a diplomácia alakítja, melynek első állomásaként az ifjú Baldassarre már Londonba utazik az urbinói herceg küldötteként VII. Henrikhez – ezt követik küldetesei a térség relatív nagyhatalmához, a pápai udvarba, majd már pápai küldöttként a mantovai térségbe, ahol éppen a pápai állam hatalmának földrajzi kiterjesztését is célul tűző II. Gyula a franciákkal – olykor pedig a velenceiekkel – hadakozik. A Firenzébe visszatért Medicek közül választott pápa, X. Leó pedig élete nagy küldetésére az épp császárrá emelkedett V. Károly mellé irányítja a spanyol udvarba.

E közel harmincéves diplomatakarrier kiemelkedően fontos levelezése nagyszabású példáját adja annak a heroikus erőfeszítésnek, amellyel a legkiválóbb humanisták egyrészt a kialakuló nagyhatalmi erőterben meg kívánják találni az egyre marginálisabb szerepet betöltő Közép-Itália és a pápai állam történelmi-erkölcsi pozícióját, másrészt pedig a humanista retorikai és irodalmi kultúra szerepét próbálják meg, nem teljesen sikertelenül, az új típusú, szigorú hierarchiában működő hatalmi struktúrába illesztett politikai szolgálat kommunikációs funkciójaként konszolidálni. (Ruggiero az államtitkár szerepkörével azonosítja ezt az új szolgálati funkciót.) Amíg Urbino hercegét kell a pápánál képviselni, kevés diszharmonia vegyül e folyamatosan for-

málódó szándékba; de máris nehézségekbe ütközik, ha pápai küldötként a pápa szövetségeseként is a franciák érdekében lavírozó Gonzagáknál kell küldetést teljesíteni. Embert próbáló feladat lesz pedig akkor, amikor a X. Leó által koncepciózusan és ügyesen kezelt, császári, valamint francia (és részben már angol) nagyhatalmi viszonyrendszerben az ugyancsak Medici-pápa, VII. Kelemen lavíroz és ügyetlenkedik, aminek szégyenletes eredménye Róma 1527-es kirablása, a Sacco di Roma lesz.

Ez utóbbi nagy próbatétel Castiglione számára is: a mindvégig az erkölcs és a szellem, továbbá a személyes bizalom és kapcsolatok dimenziójában operáló diplomatának sokan – így egy (személyesen írott) levelében VII. Kelemen is – szemére vetik, hogy nem vette eléggé észre az esemény előre látható bekövetkezését. Jogos azonban Castiglione méltatlankodása: az ekkori szokás szerint számos diplomáciai csatornát működtető hatalmak között, pápai küldötként is korlátozott felhatalmazással bíró diplomataként közel sem láthatott át minden folyamatot. Pedig ő volt az egyik a kevés közül, aki – már Mohács előtt, utána pedig egyre intenzívebben – a török veszélyre és Magyarország azonnali megsegítésének fontosságára hívta fel nyomatékkal V. Károly figyelmét. Aki viszont a pápa ügyetlen lavírozása közepette – és erre világosan megfogalmazott üzenetet is küldött az egyházfőnek – nem vonhatta ki csapatait az árukra készülő Közép-Itáliából. (Az V. Károly által a hatalomba visszasegített milánói Sforzák már korábban elárulták támogatójukat.)

Természetesen izgalmas kérdés, mennyire volt és lehetett ismert Castiglione előtt a kortárs Machiavelli elméleti és gyakorlati politikai tevékenysége. Ruggiero a Castiglione-féle levelezés számos helyén mutatja ki a firenzei „politológus” gondolati hatását és szóhasználatát, amint az sem kétséges, hogy a *Principe* nyomatékos hatást gyakorolt már a kortársakra is. Ugyanakkor a szórványosan elérhető politikaelméleti írások bármennyire revelatívák is, konzekvenciáiknak a térség politikai gyakorlatába való átültetése évtizedeket igényel majd.

Végeredményben Castiglione diplomáciai levelezése a tágas, egyetemes értelmezési keret többletét adja a *Cortegiano* gazdag jelentésvilágának is. A földrajzilag egyre közelebb érkező török

fenyegetéssel színezett európai nagyhatalmi játéktér átrendeződő, egyértelműen katonai és gazdasági tényezők által meghatározott világában az a három évszázados itáliai kultúrdominancia – amelyet Ruggiero is szinte meglepő tényként regisztrál – Itália politikai erejének lehatárolásával elveszti autonóm súlyát. Ennek a sokknak a kezelésére szolgál a humanista kultúrának a politikai kommunikációban való szerepvállalása: ahogyan Ruggiero írja magáról Castiglione-ról, „a konszenzus megszervezésének” tudományaként.

A kiváló reneszánszkutató új kötete nélkülözhetetlen lesz a korszak irodalom- és kultúrtörténetének, illetve politikatörténetének további vizsgálatához.

SZKÁROSI ENDRE

André BRETON, Correspondance avec Tristan Tzara et Francis Picabia, 1919–1924, présentation et édition par Henri BÉHAR (Paris: Gallimard, 2017), 246.

A dadaizmus és a szürrealizmus neves francia szakértője, a szürrealista kutatásokkal foglalkozó *Mélusine* folyóirat főszerkesztője, Henri Béhar által kiadott és szerkesztett levelezés André Breton és Tristan Tzara, valamint Breton és Francis Picabia között rendkívül izgalmas olvasmány és egyben hiánypótló mű is. Segítségével most már a nagyközönség is átfogó képet alkothat a dada párizsi születéséről és fénykoráról, hiszen a levelek döntő többsége azokban az években keletkezett, amikor Tzara Párizsban élt. Ekkor került sor számos kiállításra, dadaista előadásra, például Tzara *Antipyrin Úr első mennybéli kalandja* című művének bemutatójára, a Picabia által szerkesztett 391, a Tzara által írt és szerkesztett *Dada* és a Bretonék által készített *Littérature* című folyóiratok legjelentősebb számainak megjelenésére. Nem véletlen, hogy az irodalomtörténészek ezt az időszakot a *Dada Párizsban* címmel illetik, a párizsi dada három vezéralakja között folytatott és 2017-ben kiadott levelezés pedig rendkívül sok információval gazdagítja a dadaizmusról szerzett eddigi tudásunkat.

André Breton nem sokkal halála előtt, egy barátja tanácsára végrendeletében kikötötte,